

ВСТУП УКРАЇНИ ДО СОТ: ОЦІНКА ПОЗИТИВНИХ І НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ДЛЯ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Розглянуто основні переваги та можливі наслідки вступу України до Світової організації торгівлі для вітчизняної харчової промисловості, проаналізовано основні проблеми і запропоновано першочергові заходи для їх вирішення.

Ключові слова: *Світова організація торгівлі, відкрите економічне середовище, лібералізація зовнішньої торгівлі, державна підтримка вітчизняного товаровиробника, тарифна квота, сукупний розмір підтримки, переговорний процес.*

Набуття Україною статусу країни з ринковою економікою вимагає пошуку нових методів співпраці зі світовим співтовариством, особливо у сфері розвитку торговельних відносин. У контексті цього альтернативи вступу нашої держави до Світової організації торгівлі (СОТ), що контролює 93 % обсягів світової торгівлі, практично немає, зважаючи на те, що решта 7 % контролюють в основному держави – кандидати на вступ до цієї організації [3].

За розрахунками експертів урядових установ, вступ України до СОТ може вже у короткостроковому періоді збільшити річний експорт на \$2 млрд, що дасть стимул для додаткового зростання ВВП на 1,9 % при збільшенні річного прибутку вітчизняних експортерів на 8 млрд грн [3].

Проте вітчизняні виробники в окремих випадках можуть виявитися не готовими до жорсткої конкуренції, що неодмінно чекає їх зі вступом

України до СОТ. Недостатня готовність національних виробників до конкурентної боротьби в умовах відкритого економічного середовища зумовлюється деформацією структури внутрішнього споживчого ринку, низькою якістю і технічною недосконалістю багатьох видів вітчизняної готової продукції. Тому проведення переговорного процесу повинно супроводжуватись чіткою позицією нашої країни щодо захисту інтересів вітчизняних товаровиробників при певних поступках іншим країнам.

У вирішенні названих проблем особливої гостроти набувають питання, пов'язані з агропромисловим комплексом (АПК), який завжди був і залишається винятково важливою ланкою, де зосереджено більше 20 % основних виробничих фондів та 42 млн га сільськогосподарських угідь. Тут зайнято понад 16 % загальної кількості працівників і створюється 33 % ВВП України [5].

Проблемам розвитку АПК в цілому та харчової промисловості, зокрема, присвячено праці провідних вчених галузі – П. Борщевського, А. Гончара, Л. Дейнеко, А. Заїнчковського, Д. Крисанова, Ю. Лебединського, В. Слюсаря, В. Трегобчука, Л. Чернюк та ін. Проте вирішення нагальних проблем щодо вступу України до СОТ та його можливі наслідки для харчової промисловості поки що залишаються поза увагою дослідників, що зумовило актуальність пропонованої статті.

Головним завданням СОТ є лібералізація міжнародної торгівлі, забезпечення її справедливості й передбачуваності, сприяння економічному зростанню та підвищенню економічного добробуту людей. Проте для України членство в СОТ матиме сенс тільки в тому разі, якщо міжнародний торговельний режим для неї покращиться порівняно з теперішніми умовами.

Нині СОТ охоплює 148 країн, більш ніж 90 % світового ВВП та понад 85 % населення світу [2]. Ще близько 30 держав мають у СОТ

статус спостерігача і перебувають на різних етапах процесу приєднання. З країн СНД до СОТ увійшли Вірменія, Грузія, Киргизія та Молдова. Проте досвід ведення переговорів свідчить, що конкретні умови приєднання можуть істотно модифікуватися залежно від активності позицій держав-претендентів. Зокрема, Китай, що приєднався до СОТ у 2001 р., вів переговори з робочою групою СОТ протягом 15 років, а Киргизія – менш ніж півтора року, при цьому терміни консультацій були прямо пропорційні кількості поступок, які зробила СОТ претендентові на членство [1]. Тому Україна повинна жорстко „торгуватися” з приводу тривалості й умов перехідного періоду для забезпечення стабільності та передбачуваності розвитку вітчизняного ринку і ефективного функціонування на ньому власних товаровиробників.

Аналіз практики приєднання до СОТ інших країн свідчить, що потенційно членство в СОТ може надати країні ряд переваг, найважливіші з яких:

- нормативно-правове закріплення полегшеного доступу до світових ринків; отримання відповідних прав для захисту національних економічних інтересів на цих ринках;
- зменшення втрат експортерів від дискримінаційних заходів, які застосовуються до України та становлять \$2–3 млрд. на рік [5]; можливість отримання кращих умов щодо захисту власних інтересів у антидемпінгових процесах;
- активізація внутрішніх реформ у сферах оподаткування, митного регулювання, стандартизації та сертифікації, конкурентної політики тощо, що сприятиме формуванню прозорого правового поля, розвитку конкурентного середовища, підвищенню якості товарів, впровадженню сучасних форм менеджменту;
- застосування механізмів справедливого вирішення торговельних спорів через приведення процедур їх розв’язання до норм

багатосторонніх міжнародних правил і механізмів врегулювання спорів у рамках СОТ;

- виграш вітчизняних споживачів від розширення асортименту та якості запропонованих товарів, зниження їхньої ціни;
- покращання клімату для інвестицій через впровадження більш стабільних, прозорих та передбачуваних умов, що може зумовити зростання обсягу і поліпшення структури інвестицій;
- подальша лібералізація імпорту може сприяти зниженню рівня його „тінізації”, а впровадження досконаліших норм регулювання може істотно обмежити дію механізмів уникнення від сплати мита й податків на імпортні товари, що зумовить зростання державного бюджету.

Суттєвою помилкою є розповсюджена в Україні думка про те, що численні переваги членства у СОТ будуть спрацьовувати автоматично. Проте ці переваги здебільшого є потенційними і їх реалізація у практичній діяльності супроводжуватиметься істотними обмеженнями у їх застосуванні.

Водночас можливі проблеми, що їх спричинить вступ до СОТ, а саме:

- використання України розвиненими країнами як ринку збуту своєї продукції;
- занепад конкурентоспроможних галузей економіки;
- перетворення України на країну з вузькою спеціалізацією, що призведе до зростання імпортозалежності;
- дискримінація національних товаровиробників;
- зменшення золотовалютних резервів, пов'язане із збільшенням обсягів імпорту.

Головними позитивними результатами для харчової промисловості від набуття Україною членства в СОТ можуть стати:

- стимулювання технічного оновлення та переозброєння виробництва відповідно до світових стандартів унаслідок збільшення іноземних інвестицій у вітчизняну харчову промисловість;

- прискорення структурних реформ; структурні пріоритети визначатимуться потенціалом конкурентоспроможності окремих галузей та підприємств на зовнішніх ринках, а спрощення процедур доступу до цих ринків має прискорити структурні зміни;

- пожвавлення виробництва завдяки лібералізації режиму доступу до зовнішніх ринків;

- розширення асортименту та якості пропонованих на ринку продовольчих товарів, зниження їхньої ціни.

Можливими негативними наслідками для харчової промисловості від набуття Україною членства в СОТ можуть стати:

- звуження внутрішнього ринку збуту для національних товаровиробників;

- загострення конкурентної боротьби між національними й іноземними виробниками цукру, молочних продуктів тощо;

- зростання експорту сировини, використовуваної у харчовій промисловості (насіння соняшника, зерна), що може спричинити підвищення цін на них на внутрішньому ринку.

Слід зазначити, що перелічені позитивні й негативні наслідки нерівномірно розподілятимуться у часі залежно від специфіки взаємодії. Причому на певних етапах розвитку виявлятимуться як перші, так і другі. До того ж, вступ до СОТ зумовить не тільки прямі результати, а й численні непрямі ефекти, зокрема посилення впливу стихійних коливань кон'юнктури світових ринків та ін. Слід відзначити, що непрямі ефекти можуть бути відчутнішими за прямі.

Вступ України до СОТ потребує вжиття негайних заходів на державному рівні щодо створення рівних умов для конкурентної взаємодії з іноземними виробниками товарів харчової промисловості.

До них належать: доступність довгострокових банківських кредитів; закупівля сировини, не вироблюваної в Україні; гармонізація законів з питань оплати праці та стандартизації продукції; можливість технічного переоснащення вітчизняних підприємств з високим ступенем зносу основних фондів, нерозвиненою інфраструктурою комерційної діяльності на зарубіжних ринках.

Аналіз переговорного процесу дав змогу виділити ряд основних позицій стосовно харчової промисловості, без вирішення яких вступ України до СОТ може стати нездійсненним.

Основне і найголовніше питання: державна підтримка сільськогосподарського товаровиробника – основного постачальника сировини для харчової промисловості. Переговори з СОТ з питань сільського господарства було розпочато у 1997 р., коли за стандартами СОТ базовим розрахунковим періодом державних пільг АПК був період 1994 – 1996 рр. Виходячи з цього проміжку часу сукупний розмір підтримки сільського господарства був визначений на рівні \$1,36 млрд. Оскільки переговорний процес істотно затягнувся, США, Австралія та ще ряд країн почали вимагати змінити базовий період розрахунку на пізніший – 2000 – 2002 рр., що автоматично зменшує сукупний розмір підтримки до \$1,11 мільярдів.

Крім того, США наполягають на виключенні податкових пільг із сукупного розміру підтримки, що призвело б до його зменшення до \$265 млн. На нашу думку, не можна погоджуватись на такі умови. Слід чітко відстоювати позицію збереження попереднього базового періоду розрахунку і включення до сукупного розміру підтримки податкових пільг. Отже, сукупний розмір підтримки сільського господарства повинен становити \$1,14 млрд, що може стати полем для компромісу із зазначеного питання.

Наступним суперечливим моментом є встановлення тарифної квоти на імпорт тростинного цукру-сирцю. Нині діє тарифна квота на

рівні 260 тис. т зі ставкою ввізного мита 2 % в межах квоти і 50 % без неї. Одночасно Австралія наполягає на розширенні квоти до 408 тис. т, тобто приблизно до 1/5 обсягів цукру, що споживається в Україні (щорічне вітчизняне споживання цукру дорівнює 1,8 – 2 млн т, тоді як потужності цукрових заводів дають змогу виробляти 5,4 млн т цукру за рік). Встановлення такої тарифної квоти негативно позначиться на цукровій галузі України в цілому, зумовить обмеження посівів цукрових буряків, зниження ціни на цукор з коренеплодів. Крім того, збільшиться кількість банкрутів у бурякоцукровому підкомплексі. Твердження про те, що переробка в Україні імпортованого цукру-сирцю сприятиме інвестуванню коштів у цукрову промисловість не підтверджується. Починаючи з 1998 р., кожного наступного року відбувається значне падіння обсягів виробництва цукрових буряків і цукру, йде руйнація власного бурякоцукрового виробництва [4]. Цим неодмінно скористаються конкуренти (Австралія, Аргентина, Бразилія, Куба) для розширення власного ринку збуту цукру. Тому, з нашого погляду, тростинний цукор-сирець, білий цукор-пісок і цукровий сироп, у тому числі ароматизований, слід завозити на територію України лише у разі форс-мажорних обставин, коли власне виробництво цукру з цукрових буряків (з урахуванням перехідних запасів) не забезпечує потреб внутрішнього ринку, пам'ятаючи, що імпорт цукру підриває продовольчу безпеку держави. Для запобігання цього необхідно налагодити механізм прямої підтримки виробника цукрових буряків за рахунок державного бюджету України.

Наступною вимогою СОТ є відміна експортних субсидій на експорт молока і молочної продукції. В цьому питанні Україна може легко поступитися, оскільки ніколи фінансово не підтримувала експорт в молочній галузі й не планує цього робити найближчим часом через обмеженість державного бюджету. Отже, поступки в цьому питанні можуть стати додатковим аргументом для пом'якшення позицій країн –

членів переговорного процесу щодо України відносно попередніх питань.

Висновки. Майбутнє приєднання України до СОТ зумовить різноманітні й різноспрямовані результати, неоднозначні для різних галузей харчової промисловості та груп виробників. Тому приєднуватись до системи СОТ треба, використовуючи ймовірні переваги, і шукаючи механізм поступового переведення власного виробництва в інший режим господарсько-економічного функціонування.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Данькевич О.* Перспективи виробництва цукру в Україні при вступі до СОТ // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. „Розроблення та виробництво продуктів функціонального харчування, інноваційні технології та конструювання обладнання для перероблення сільгоспсировини , культура харчування населення України”. – К.: НУХТ. – 2004.– С.121–122.
2. *Замороко Т.* Інтеграція до СОТ – наслідки для легкої промисловості // Маркетинг в Україні. – 2005. – № 4. – С.31–35.
3. *Мишутин С.* Компромисное поле для ВТО-торгов // Комп&ньон. – 2005. – № 48 (460). – С.70–72.
4. *Фурса А.* Державне регулювання цукробурякового підкомплексу в умовах ринкових відносин // Економіка України. – 2004. – № 10. – С.58– 66.
5. *Чаюн Т.* Умови розвитку внутрішнього ринку України в контексті вступу до СОТ // Вісник КНТЕУ. – 2004. – № 6. – С.56– 62.

Надійшла до редакції 03. 04. 06 р.

Strashynska L. Accession of Ukraine to the WTO: evaluation of positive and negative consequences for food industry of Ukraine

Basic advantages and possible consequences of Ukraine's accession to the World Trade Organization for domestic food industry have been examined; main problems have been analysed and primary measures for their solution have been suggested.

Keywords: World Trade Organization, open economic environment, foreign trade liberalization, state support of domestic commodity producer, tariff quota, negotiation process, cumulative amount of support.